

Mohai V. Lajos

Mindnyájan későn hajrázunk (Az apai ág)

Azután, hogy Apánk életét a rák kioltotta, teljes súlyával nehezedett vállunkra a férfikor. Tudtuk, földi kincseink fogyóban. Miránk maradt Anyánk, miránk a család emlékezetének ápolása. De vajon ki mesél majd rólunk a halálunk után? Nehezen jutottam dűlőre magamban ezzel a kérdéssel, amely ha föltört bennem, forrósággal öntött el. Apró, éles tűszúrást éreztem a szívem tájékán ilyenkor. Vajon mi zajlik ott fönt, az Ég örökös fogságában? „Halál ellen nem terem fű a kertben”, hallottam a Bátyám hangját, ahogy gondterhelten hozzám lépett. „Lalikám, egy mozdulat sem öröm, ha már az összes félrecsuklik, és minden nehezebbre esik az embernek.” Csak ekkor vettem észre, hogy a Bátyám deresedni kezd; „halántékd megeste kora dér” mondtam volna Kosztolányi szavaival, de jobbnak láttam inkább elharapni a szavam.

Azokban a hetekben színültig telt a pohár keserűséggel. Apámról lemondtak az orvosok, és én ideiglenesen hazaköltöztem egyrészt, hogy mellette legyenek, de főleg azért, hogy Anyámnak vigaszt nyújtsak. A Bátyám közbenjárásával Apánkat külön szobában helyezték el az utolsó napokra: a kórház urológiai részlegének helyet adó öreg épületet tatarozták, osztályokat vontak össze, s így üresen maradt néhány helyiség. Ahol Apánk haláltusája lezajlott, nem kórterem volt, csupán egy elhagyott, valamikori mosdó, amelyet tisztítószerek tárolására használtak. Oda toltak be egy rozszant, kiselejtezésre váró vaságyat és egy vas éjjeliszekrényt.

Hálásak voltunk a sorsnak, hogy haldoklása idejére Apánk legalább egyedül maradhatott, távol a többi betegtől.

A kicsinyke szobának magas mennyezete volt, a kórház belső udvarára nyíló hosszú ablak majdnem fölért egészen odáig. Apámnak alig kellett mozdítania a fejét, hogy kilásson rajta; együtt nézhettük a fenyőfákat és a száraz égen vonuló felhőket. Aszkétasággal viselte a terhét. Én apró teendővel foglaltam le magamat, hogy fölülemelkedjünk a helyzeten. Valahogy túl kellett jutni a bonyodalmon, másképp pedig nem lehetett, mert a betegség lefolyásából következően akadtak mindkettőnk lealacsonyító pillanatok. Beszélgettünk is, ha nem is folyamatosan, mert ha csak töredék időkre is, igyekeztünk figyelmen kívül hagyni, hogy miért ott, a komor fehérséget árasztó falak közt vagyunk.

Várni a halált, és meghitt témát találni ahhoz, amelyben az élőnek nincs gyakorlata, nehéz feladat. Apám ágya körül mindnyájunkon a kimerültség végső jelei kezdtek mutatkozni. Anyám látogatásai rövidülni kezdtek, hogy Apám mind kevesebbszer lássa meg arcán azt a valóságot, amellyel már tisztába került, de azért vasakarattal távol tartotta magától. A Bátyám, ha csak tehet, már inkább a kórház kertjében ácsorgott. Beszédbe elegyedett betegekkel, ápolókkal, mert csillapító szavakat akart kicsikarni mindenkiből, akiből csak lehetett. Hagytam, hogy a vásárlásokat, az apró-cseprő teendőket ő intézze, mert félt volt, hogy az idegőrlő fájdalom megtöri. Alakját sokszor, hosszan követtem a tekintetemmel az ablakból. Ott sem tudott a félelem burkától megszabadulni, lassú méreg volt ez a számára. Idegen csönd vette körül a kertben, az ősz mélyen megült már a bokrok alján, síkos lett a fű, korán kezdett sötétedni. Mi sem gyújtottunk világosságot Apámmal; hallomásból tudtam, hogy a félhomály jótékony hatást gyakorol a beteg szervezetre. Egy alkalommal valahonnan a Bátyám lába elé gurult egy szem vadgesztenye, szinte a semmiből, és ő belepöckölt a cipője hegyével. Félszeg mozdulat volt: a hatvanas évek divatjára emlékeztető, magasabb sarkú félcipőjében mintha kicsit egyensúlyát is veszítette volna, és a bokája is megbicsaklott. A rúgás közben azonban láttam, hogy önkéntelenül fölnéz, mintha az árnyékok csíkjai között keresne valakit, akinek odapasszolhatná a gesztenyét.

Hirtelen rájöttem, hogy a Bátyám mozdulatán a futballistamúlt sütött át. Gyerekkorunkban szenvedélyes drukkerek voltunk, és imádtuk a futballpályákat, minden meccsre kimentünk. Még a régi Bányász-pályára is emlékszem a Gépgyár híres vasvázás műhelycsarnoka mellett, ahol az állóhelyre az öltözők oldalából lehetett kijutni.

Hallottuk a focisták lépteit a folyosó kövein döngeni.

„Hol lehet a Kisjózsi stoplis cipője?“, kérdeztem Apámtól, de nem fordultam feléje, hanem csak bámultam ki tovább az ablakon. Ha hallotta, amit mondtam, talán lehunyta a szemét, és úgy próbálta fölidézni a Bátyám rövid futballista-pályafutását, amiről most mesélni készülök.

Kilencéves voltam, amikor a Bátyám igazi fociszerelést öltött, a kilences számú mezt, és kifutott a régi Dózsa-pálya salakjára. Csak úgy sütkéreztem a dicsőség fényében: ott volt a földlelátókon mindenki az utcánkából!

Néhány nappal ezelőtt, hogy Apám halálos ágyához indultam, egy ismerősöm a Krisztinában a kanizsai futballról kérdezett, mivel az Olajbányász az utóbbi bajnoki szezonban kiesett az enbéeegyből. „Mi van a Kanizsával?“, tette fel a kérdést, szinte szemrehányóan. „Biztos jól elkenődöttél?“, fűzte hozzá. Rátapintott a lényegre: már rég nem jártam ki a pályákra, a kanizsai futballisták eredményeit mégsem voltam képes szenvtelenül figyelni. Pedig a hazai focit jó mélyre ástam el magamban a nemzeti tizenegy kudarca miatt. Azt hiszem, 1969 decemberében, a marseille-i vébérjátásáskor törtek darabokra az illúzióim. Azóta is megmaradtak bennem a lelki gátak, amelyeket ott a Földközi-tenger partján öntöttek betonba. „Marseille-t kihúzzuk a térképről!“ – szögezte le keserűen a Bátyám azon a szomorú tél eleji éjszakán; fogtuk a földrajzatlaszt, és feketével besatíroztuk a város nevét, hogy egy életre eltűnjön előlünk.

Nem volt mindegy, ami ott történt.

Néhány évvel korábban központi kérdéssé vált családuknban a futball: kezdő csatár lett a Bátyám a kanizsai Dózsa ificsapatában. Mindenkit lelkesedéssel töltött el a nagy esemény; a környékről libasorban jöttek a férfiak biztatni és győzködni a szüleinket, hogy bátran engedjék a Bátyámat játszani, mert „aranyat érő lába van”. Az utcabeliekben *benne volt a kehe*, ahogy arrafelé mondták. Dolmányos bácsi rátapasztotta a kezét a két fülére, vagy tölcserít formált a tenyeréből, úgy ordította a tribün első sorából, alig egy-két lépésnyire a partvonal szélétől: „Józsi! Józsi! Cselezz!”. A Bátyám cselkirály volt, ahogy ma mondanák. Felsőteste lágyan ringott, mint a könnyű szél, ahogy húzogatta a lasztit ide-oda a jobb lábával. Olykor megtolta maga előtt, aztán elmozgott kicsit erre, kicsit arra, attól függően, hogy mit kívánt meg a „szitu”. Ő így mondta. Nem bonyolódott hosszú cselsorozatba, inkább az üresbe tett labdákat szerette; kiugratta, „lyukra futtatta” a szélsőket, akik aztán lefutottak az alapvonalig, és beadták a labdát a centernek. Az edzők a három-kettő-ötös fölállást játszották, a taktikai meg a technikai készségekre építettek, az erőfutballt akkor csak hallomásból ismertük. Támadó foci volt ez, a szépségre és a fifikára hajtottak a focisták; ott, a kanizsai Dózsában is ezt játszották az ifik azon a salakos pályán, amely a szívünkben egyenesen a Wembley volt.

A Bátyámnak azonban hamar szögre kellett akasztania a stoplis cipőt, mert egy sportorvosi vizsgálatkor kiderült, hogy gyöngye a szíve. Az első csapatban már nem is játszhatott. Így járt az én Bátyám, de a futballista sohasem hervadt el a szívében.

Észrevettem, hogy Apám küszködik a könnyeivel: akkor egyszer elhagyta magát abban a kórházi számkivetettségében.

A munkások napközben eléggé lármáztak, estére azonban mély csönd telepedett az épületre. Addig maradtam, amíg a személyzet megengedte. Mindennap egyforma volt, egészen az utolsóig. Valahogy mégsem lehetett összetéveszteni őket.

Még az első kórházi napomon egy széket kerestem a folyósón, és odaállítottam az ágy végébe.

Onnan láttam a szenvedést.

A Pokol csíráját.

Sohasem fogom elfelejteni.

Arról a székről álltam föl tizenkilenc nap után, amikor Apám végére ért a kínhalálnak.

Mi volt azon a szobán kívül? A halottas szobán kívül?

A lyukas élet.

Amikor kiléptem a folyosóra, saját testem hajló árnyát láttam néhány poros villanykörte fényében, aztán elindultam lefelé a repedt körlépcsőn, ahogy százak, ezrek is elindultak korábban betegeiket és a halottaikat magukra hagyva. Szorongtam. Ha meghal bárki is, a józan észnek vége.

Egy ajtó véglegesen bezárult előttem.

A temetés napján addigi életünk eseményein merengve egyvégtében eltöltötünk egy teljes éjszakát a Bátyámmal a Rózsa utcai házban. A lassú órák alatt

emlékeink elfajósodtak, mint a halott testek a Hidegházban. Gyermekkorunk helyszínén, az udvari szobában egy horgolt terítőre sütött a Hold, és az odalát-szó kertek bádogtetejű melléképületein megcsillant az esővíz. Halkan szemerklélt odakint. Az utcai lámpa kátrányoszlopa szinte agyonnyomta a virágágyásokat a nagyszoba előtt, ahogy árnyéka rávetült a kerítésre. Sötét volt, sűrű novemberi éjszaka, távol az Ég aljára néha ködös szürkéség telepedett. Ha kimentünk levegőzni, és fölnéztünk a hűvösödő Égboltra; nem láttunk csillagokat. A kert áldozat, nyilallt belém. Az üres ágak közt megragadt levelek úgy lengedeztek, mint valami gyászlobogók.

Amit elvesztegettünk valahol, az odalett-e végleg, és vajon marad-e lehetőség a visszatérésre, legalább az emlékek lepkehálóján keresztül? Az ember visszanéz az életére, és ráborítja a vágyát a múlt időre. Nemigen tud mást tenni.

Apám ellenben más alkat volt. Ő a múlt dolgait használhatatlan tudásnak tartotta. Olyannak, amely csak összezavarja a jelent.

Mindig meglepett, hogy milyen keveset beszélt a szüleiről és a gyerekkoráról. Nem büszkélkedett az őseivel, pedig az ősökkel való hencegés, miként máshol, divatban volt Kanizsán is. Hallgatásában számomra volt valami megmagyarázhatatlan körülmény, amit képtelen voltam megfejtetni, hiába is törtem rajta a fejem. Apám azt mondta, hogy a család minden okmánya odaveszett a háborús égésben. Nem maradt semmi, ami árulkodott volna a múltjukról. Persze a papírok mit sem számítanak. Azóta is sokszor morfondírozom azon, vajon miért hagyott ki ebben a tekintetben az emlékezete. A családjáról tehát mit sem tudtunk; azt, hogy mifélek, honnan származnak, arról végképp nem. Talán meszsi földről, északról-északnyugatról vándoroltak idáig; az én képzeletemben a családfa gyökerei, a Venczli vezetéknev miatt, egészen a szláv nyelvterület fölső határáig nyúltak. Csehek vagy morvák. Ez a feltételezés olyan mesésnek és titokzatosnak tetszett kisfiúként, hogy szívesen dédelgettem a vágyamat. A Venczlit a Venczelből vezetem le. Iskolás koromban gyakorta belerévedtem ebbe a névfejtésbe; érthető, hogy szörnyen becsapottnak éreztem magam, amikor kiderült, hogy a családban mindenki máshogy használja a nevét, és se nem Venczelek, se nem Venczlik nem vagyunk, hanem Venszlk. Egy, a magyarban alig kiejtendő mássalhangzó-torlódásban összekuszálódó, csúnya hangsor. Amikor 14 évesen az első személyigazolványomat készítették az Andrejka utcai általános iskolában, lebbent föl a vaskos tévedésről a fátyol. Az anyakönyvi kivonathoz kitöltöttük az űrlapot, az iskola ezeket eljuttatta a tanács illetékeseihez. Szörnyű megbántottság és nyugtalanság kerített hatalmába, ahogy kinyitottam a sárga színű válaszborítékot. *Venszlk*, betűztem a vezetéknevrovatban. Emlékezetes nap maradt ez a számomra, mert még sűrűbb homályt éreztem, hogy mifélek is lennénk mi apai ágon. Ezek után minek keresgelnék a régi időkben, ha Apánk se tette?

Csakhogy én igényt tartok az őseim valamennyi pillanatára. Nem mondom, hogy sülyyedjen el a régi múlt a halottak porhüvelyével. Nem! Ezt nem engedem! Engem kíváncsivá tesznek a hozzám kötődő életek, azok a titokzatos események, amelyek minden család emlékezetében jelen vannak, csak másképpen, és ha nem is beszélnek róluk, valahogy mégis további életre kelnek, megőrződnek olyan

szokások mentén, amelyek eredete talán ki sem derül soha. Mit visz tovább magával az ember ebben a földi labirintusban, melyik ősének a mozdulata ragadt rá anélkül, hogy tudatában lehetne valaha is?

Voltaképpen bárkik vagyunk is, bárhová születünk, alig pedzegetünk valamit ezen a világon a fényről és a sötétről.

Mindnyájan későn hajrázunk.

Apámról azt azonban tudtuk, hogy félárván nőtt fel, az anyját nem ismerhette; gyerekkorát ezért vegyesen kísérték szánakozó és együttérző pillantások, amelyek elől nem lehetett kitérnie. Lelkét bizonyára megnyomorította ez a hatalmas árnyék, mert követte mindenhová gyerekként és ifjúként is, amíg csak abba a korba nem ért, hogy a saját lábára álljon. Az életnek ezt a szörnyűséget nem lehetett helyrehozni. Sötét barázdákat vont a sorsára, ezért Apám gyermekkorra a bizonytalanság érzésében telhetett el, és sohasem lendült vissza a helyére, hanem hatalmas lelki robajjal szétesett. A nyomába lépő nincstelenség, sejtésem szerint, a megmaradt álmait is darabokra tépte.

Nem volt a sors kegyeltje.

Ma már megértem, hogy Apám ki akart bújni a múltnak ebből a hideg szorításából azzal, hogy nem vett tudomást róla. Hogy ne kelljen a sorsán viselnie anyajelként a régi idők kínzó történéseit. Hagyott tehát mindent ködbe veszni. Nem szívesen bántom meg haló poraiban sem, de azt gondolom, úgy spekulált, hogy ez az ő félárvasága rejtegetni való dolog; talán azért, mert nem tudott megbocsájtani az Istennek, amiért cserbenhagyta őt. De lehet, hogy prózaiabb oka volt mindennek, és csupán visszahúzódo természetéből fakadó, szemérmes alkata akadályozta meg abban, hogy kibontsa mások számára saját múltját; inkább feledésben hagyta az időt? Esetleg a földerengő arcoktól félt, ezért nem engedett a kísértésnek, és ezért tartott ki a végsőkig a felejtés mellett? Talán titkos fogadalmat kötött önmagával, hogy a kárörvendő tekinteteknek nem teszi közszemlére azt, amit a szíve fekete páncélja mögött, a lelke legmélyén őrizget? Bennem azonban azóta is gyakran fölmerül a kérdés, hogy vajon milyenek voltak az ősei, az én őseim, Apám ágas-bogas nemzetsége? Fölmenői vajon háborogtak-e a sors igazságtalanságai miatt, vagy késznek fogadták el az életet, olyannak, amilyen? Mit tehettek ellene? Amikor vándorútra indultak a világba, mezőkön és városokon át, hegyeken leereszkedve, folyók hullámain széttörve, vajon eltitkolták-e múltjuk szenvedéseit? És végül miért egy Kanizsához közeli uradalmi majorságban horgonyoztak le?

Azt, persze, természetesnek találtam, hogy ezen a szép zalai tájékon adtak hálát a sorsnak, hogy a fejükre zúduló sok baj után még életben vannak. A várost kísérő dombok alkalmasak rá, hogy elnémítsák a viharos érzéseket a szívekben.

Visszatérve Apámhoz, ő nyilván nem akart beelátni abba a mély kútba, amely fölé mi, írók folyamatosan szeretünk odahajolni. Ezért talán arra sem volna kíváncsi, hogy én mit sütöttem ki a családjáról. De erről sohasem esett szó közöttünk. Még haldoklása utolsó heteiben is kerültük a témát, mert tudtam, nem szabad semmit se mondanom, de talán még gondolnom sem róla.

Szemlesütve gondolok most vissza azokra a végtelenbe vesző órákra.

Apám meghalt, és úgy éreztem, hogy távozásával az ő szorongó titka most már végleg beköltözött az életembe. Apámra a beletörődést hagyták örökül, a sorssal való kiegyezést. Azt, hogy maguk elé emelik a kezüket, védekezően. Ezt sokan akaratgyengeséggel magyarázták, de korántsem biztos, hogy létezik igazság ezekben a kérdésekben. Bizonyosság pedig nincs. A széken való kucorodást hagyták neki; esténként, amikor otthagytam a cellájában, ahonnan csak én léphettem ki, én is a kucorodásból egyenesedtem föl, hogy elfordulva tőle kilépjek a világba.

Szerencse, hogy minden halott az emlékezetben él csak.

Bár ebben sem vagyok teljesen biztos.

Részlet A kanizsai hidegház című készülő regényből, amely a prae.hu kiadónál jelenik meg.